

ЛОКАЛЬНІ ВІЙНИ ТА ЗБРОЙНІ КОНФЛІКТИ СУЧАСНОСТІ

УДК 355.077.6

БОКАЧОВ С. В.

<https://orcid.org/0000-0002-2662-8854>

МОКОЇВЕЦЬ В. І

<https://orcid.org/0000-0002-1511-9069>

ФЕДОРОВ О. Ю.

<https://orcid.org/0000-0002-8080-9306>

<https://doi.org/10.33577/2313-5603.36.2021.273-284>

РОЗВИТОК ДИВЕРСІЙНОЇ БОРОТЬБИ У ХХ СТОРІЧЧІ ТА ЇЇ ЗАСТОСУВАННЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Аналізуються воєнно-історичні аспекти виникнення і розвитку теорії та практики ведення диверсійної боротьби в ході світових війн різних історичних етапів. Акцентується увага на диверсійній діяльності, розгорнутій Російською Федерацією під час підготовки та у ході здійснення агресії проти України. Зазначається небезпека диверсійної діяльності противника: навіть поодинокий диверсійний акт може завдати серйозної шкоди економіці держави, порушити ритмічність роботи окремої галузі народного господарства або сповільнити темпи розбудови економіки країни в цілому, завдати моральної шкоди населенню країни. Воєнна наука має постійно вивчати та оперативно реагувати на зміни особливостей ведення бойових дій в сучасній та у майбутній війні, всебічно аналізувати зміни, які відбуваються в умовах ведення збройної боротьби та враховувати чинники, які на них впливають, а також перспективні тенденції розвитку воєнної науки. Виходячи з оцінювання тенденцій розвитку способів ведення війни можна стверджувати, що диверсійні дії будуть і надалі відігравати значну роль у способах ведення збройної боротьби усіма протидіючими сторонами. Зазначається, що протидія їм вимагає завчасного опрацювання питань організації і ведення диверсійної боротьби, обліку та вивчення усіх даних, які стосуються дій противника, відповідного планування, грамотного визначення задач і раціонального розподілу їх між силами і засобами, які залучаються. Не

Бокачов Сергій Вікторович, провідний науковий співробітник науково-дослідного відділу (механізованих і танкових військ) Наукового центру Сухопутних військ Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, м. Львів.

Мокоївець Валерій Ілліч, провідний науковий співробітник науково-дослідного відділу (механізованих і танкових військ) Наукового центру Сухопутних військ Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, м. Львів.

Федоров Олександр Юрійович, провідний науковий співробітник науково-дослідного відділу (механізованих і танкових військ) Наукового центру Сухопутних військ Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, м. Львів.

© Бокачов С. В., Мокоївець В. І., Федоров О.Ю., 2021

менш важливим є питання наявності в секторі оборони і безпеки держави необхідних військових формувань, укомплектованих навченим особовим складом і необхідними зразками озброєння, військової і спеціальної техніки, які б забезпечили якісне виконання визначених для них спеціальних та специфічних завдань.

Ключові слова: диверсійна боротьба, диверсійні дії, напрями і форми диверсійної боротьби, диверсії.

Постановка проблеми. Восьмий рік поспіль Російська Федерація здійснює проти України воєнну агресію, зокрема намагається підірвати українську державність потужною диверсійною діяльністю, що набуває все більшої різноплановості і становить для національної безпеки не меншу загрозу, ніж воєнна. Для протистояння диверсійним діям є багато відпрацьованих протягом багатьох років методів, однак вони приносять позитивний результат лише тоді, коли війська і правоохоронні органи держави та її керівництво чітко усвідомлюють необхідність проведення протидиверсійних заходів і мають політичну волю для прийняття необхідних рішень.

Аналіз останніх досліджень. Ця тема опрацьовувалася у спеціальних наукових працях. Особлива увага приділялася організації і веденню диверсійної і протидиверсійної боротьби в період до і після закінчення світових воєн. Значна увага приділена цьому питанню військовим істориком А. М. Зайончковським у 20-х роках минулого сторіччя (*Зайончковский, 1938*). У 30-х роках тема отримала подальший розвиток у трудах А. І. Орехова (*Орехов, 1938*), М. А. Дробова (*Дробов, 1931*) та інших.

Не залишалися осторонь щодо теми диверсійної роботи також історики російської білої еміграції. Більшість літератури присвячено партизанській боротьбі, складовою якої є диверсії (наприклад, Я. Гальчевський-Войноровський) (*Гальчевський-Войноровський, 1942*). Проте поряд з історичними питаннями теми в їх працях недостатньо уваги приділялось прикладним спеціальним аспектам диверсійної боротьби.

Перед Другою світовою війною увага приділялася питанням, що стосувалися практики проведення диверсій. Після Другої світової війни нових відкритих видань щодо ведення диверсійної боротьби було небагато, але це питання постійно було в центрі уваги спецслужб всіх без винятку країн, особливо в період «холодної війни». В цей період часу у США створюються

нові структури, з'являються керівні документи (FM 90-8, 1968), що безперечно сприяло розвитку теорії підготовки і ведення диверсійних дій.

Метою статті є аналіз розвитку диверсійної боротьби у ХХ сторіччі та перспективи її застосування в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу. В кінці ХХ сторіччя з'явилася нова небезпека глобального масштабу – численні збройні конфлікти усередині та між державами, що виникають внаслідок політичних, релігійних або етнічних протиріч. У всіх без винятку конфліктах широко використовувалися диверсійні дії, але у ХХІ сторіччі вони набули новітнього змісту.

До світових воєн у ХХ сторіччі диверсійній боротьбі не відводилася належна увага. Для їх ведення виділялась невелика кількість сил, яким відводилася допоміжна роль. Успіх диверсій завжди був відносний, тому диверсійні сили намагалися досягати поставлених завдань не боєм, а іншими засобами. Під диверсіями малися на увазі другорядні дії, метою яких ставилося відволікти противника (ввести в оману), змусити його зняти частину військ з головного напрямку і тим самим полегшити становище основних сил (*Дробов, 1931: 81-82*). Диверсії мали діяти на противника психологічно, морально, відволікти його сили і спрямувати на напрямки, які далекі від напрямку дій своїх військ. Задачами диверсій по суті були: послаблення противника і деморалізація; порушення його планів і дезорганізація роботи органів управління, постачання та обслуговування армії, а звідси й руйнування, вибухи, підпали, вбивства (терор), дезінформація тощо. Проте, постійно удосконалювалися способи дій і засоби їх виконання (*Орехов, 1938: 25-27*).

Із зростанням масштабів воєн потужнішими ставали й диверсії. Нарощувалися їх спрямованість і способности здійснення. Із зародженням масових армій, розвитком озброєння і військової техніки, виникненням нових засобів розвідки, зв'язку, переміщення підрозділів диверсійні дії стали застосовуватися не лише в найближчому, а й у глибокому тилу країни противника, насамперед, на об'єктах, які забезпечують її обороноздатність. Диверсії, які починалися у найближчих тилах армій, еволюціонували і просунулися далі в глибокий тил країн, вони відірвалися від безпосереднього зв'язку з армією, а в організаційному плані

виділились в особливу законспіровану мережу. У зв'язку з цим для їх виконання стали необхідними спеціальні знання, вміння, навички та відповідні сили і засоби.

Підготовка країни до війни набула різнопланового характеру, а розлад окремої її ланки може порушити здійснення плану підготовки в цілому. Особливо небезпечно це в момент проведення мобілізації і зосередження військ, коли стає важливим, хто оволодіє ініціативою і першим завдає нищівного удару (*Орехов, 1938: 35*). Тому основними задачами під час підготовки стало відслідковування зосередження збройних сил противника і темпів підготовки до активних дій, послаблення противника діями, які офіційно не могли б бути приписані одній з ворогуючих сторін. Звідси прагнення до організації диверсій ще в мирний час в різних сферах діяльності країни, проникнення до державних і силових структур, щоб з оголошенням війни порушити їх роботу, дезорганізувати і привести до нездатності виконувати свої функції.

Диверсійна робота зазвичай впроваджувалася під виглядом комерційних стосунків і приватної ініціативи. Наприклад, у момент близької загрози Першої світової війни у Франції в 1911 році, під час так званої «агадирської кризи», зіпсувалися оболонки аеростатів у силу недоброякісного газу, німецьке підприємство відмовилося виконати замовлення французької фірми «Клеман Баярд» на радіатори для дирижаблів (своїх радіаторів у французів не було), виявився «несподівано» підірваним міст через Мезе в області Сен-Мигеля та відбулися інші «випадкові і непередбачені події» (*Орехов, 1938: 29*). Насправді це було початком диверсійної боротьби, що дало французькому уряду привід переглянути систему оборони своєї країни та активізувати підготовку до війни.

Виходячи з аналізу диверсій перед Першою світовою війною їх за своїм спрямуванням можна розподілити на: політичні – пропаганда, інтриги в середовищі громадських організацій і урядових структур; економічні – удар по критичним підприємствах, комунікаціях, фінансах та економічних зв'язках країни; військові – вибухи і підпали на складах, арсеналах, псування озброєння та ін.; терористичні – вбивство суспільно-політичних і військових діячів. Усі диверсії можна розподілити на активні (руйнування або знищення) і пасивні (саботаж, ухилення або

відмова від виконання тієї або іншої роботи, поширення чуток, тощо), а за часом проведення – на диверсії мирного часу і диверсії, що здійснюються безпосередньо в ході ведення війни (*Дробов, 1931: 84*). Останні розподіляються згідно з періодами війни залежно від характеру і задач, що виконуються: на диверсії періоду мобілізації та оперативного розгортання військ; диверсії під час ведення війни у залежності від видів і етапів проведення операцій.

У період мобілізації диверсійна діяльність спрямовувалася на її зрив, розлад мобілізаційних процесів, внесення паніки в роботу всіх установ, що пов'язані з мобілізацією. Диверсії в ході ведення війни перемістилися углиб ворогуючих країн: до економічних центрів, джерел постачання фронту матеріальних засобів, енергетичних ресурсів і сировинних баз, підприємств тощо. Їх метою стало: ізоляція фронту від тилу, руйнування зв'язку між ними, створення розладу в системі постачанні, виклик невдоволення населення, порушення його стійкості, що сприяло послабленню фронту.

Пасивні диверсії здійснювалися шляхом проведення саботажу, зриву або уповільнення виконання військових замовлень, що спостерігалось, зокрема, у Франції, Англії та Росії. Сюди ж треба віднести, наприклад, роботу зі збудження польського населення в привіслянських губерніях, організації і підтримки незаконних воєнізованих формувань (польських озброєних дружин) для активних дій зі знищення російських військових складів і транспортів.

Що стосується активних диверсій, то, наприклад, в Росії кількість підривів в 1916 – 1917 рр. значно збільшилася: на Охтинських заводах, в Казані, Донбасі, в Севастополі вибухнув лінкор «Імператриця Марія», готувалися підриви мостів на Дніпрі і Волзі, вибухнули ряд інтендантських складів і транспортів, залізничні станції і вузли зв'язку, спалахнули склади військових заводів (пожежі на Балтійському заводі, в Миколаєві та ін). (*Орехов, 1938: 31-32*).

Таким чином, Німеччина прагнучи до урівноваження сил на фронтах, намагалась охопити глибокі тили противників, для цього з метою збільшення масштабів і кількості диверсій організувала ряд спеціальних шкіл підготовки диверсантів. У порівнянні з іншими країнами, в ході Першої світової війни, вона найбільш

повно практикувала диверсійні дії усіх напрямів. Уміло застосовуючи різноманітні методи і способи їх організації та здійснення, німці досягли значних результатів, змусивши Антанту серйозно зважати на цю форму боротьби і навіть вчитися у них.

Аналіз диверсійної боротьби Першої світової війни свідчить про ріст диверсій економічного спрямування в глибокому тилу противника проти об'єктів, які найбільш послаблюють і виснажують економіку та деморалізують населення. Крім того, відмічається активізація роботи з організації різного роду рухів, що сприяли розладу роботи тилу, руйнували взаємозв'язок і функціонування усіх елементів держави. Інші напрями диверсійної діяльності лише супроводжували зазначені та мали епізодичний і допоміжний характер.

З точки зору методології диверсійної роботи, Перша світова війна виявила необхідність систематизації диверсійних дій, послідовного проведення зв'язку з оперативними задачами військ і конкретною обстановкою в районі ведення воєнних дій, обрання для ураження найбільш життєво важливих об'єктів країни противника, не розмінюючись на легкі, другорядні задачі.

У міжвоєнний період, перед Другою світовою війною та в ході її ведення широко застосовувався досвід минулих років, про що свідчать, наприклад, дії спеціально створеного Німеччиною полку «Бранденбург 800», а також тисяч диверсантів – випускників спеціальних шкіл «Абвера», більшість з яких були колаборантами (*Скорцені, 2001*). Школи випускали достатню кількість підготовлених фахівців, які приходили на зміну захопленим або загинувшим (*Левверкун, 2011*). Диверсанти діяли у глибокому тилу країн, наприклад, у Радянському Союзі навіть на Уралі, куди перемістилась оборонна промисловість із заходу країни (*Кашин, 2015*).

Не залишався осторонь від питань організації та здійснення диверсійної роботи і Радянський Союз. У НКВС були створені спеціальні органи і підрозділи, що втілювали свою агентуру, яка займалася підривною діяльністю в суміжних державах. Одним із ярих прикладів ведення диверсійної роботи є діяльність офіцера НКВС Кирила Орловського в 30-х роках в Польщі та Іспанії, яка описана у книзі С.С. Крапивина «Квартира дважды кавалера...» (*Крапивин, 1996*).

З початком війни з Німеччиною в СРСР для ведення диверсійної роботи в тилу противника під Москвою була сформована окрема мотострілецька бригада особливого призначення НКВС в складі двох полків (*Зевелев, 1990*). Формування її було пов'язано із необхідністю виконання спеціальних завдань (диверсійних дій і організації партизанських загонів) в тилу противника (*Астафьев, 1942*). Все бойове навчання особового складу бригади здійснювалося за особливою програмою, що передбачала навчання діям у глибокому тилу противника як в складі груп, так і поодиноких бійців. Але суттєвим недоліком її було те, що вона не враховувала досвід диверсійної роботи минулих війн.

Друга світова війна підтвердила визначені напрями удосконалення диверсійних дій та надала поштовх для подальшого розвитку способів їх ведення, удосконалення сил і засобів диверсійної боротьби. Крім того, особлива увага стала надаватися диверсіям, якими заподіюється морально-політична шкода особовому складу армії противника і населенню його країни (*Литвак, 2004: 3*).

У подальшому, протягом ХХ сторіччя, спрямованість і задачі диверсійної боротьби залишалися такими самими, але методи і способи її здійснення стали чіткішими, набули майстерно скомбінованих форм і більш завуальованого характеру. Значно посилилася масовість, масштаби і темп диверсій, стали переважати їх активні форми, стала прослідковуватися одночасність їх проведення на великих територіях згідно з єдиним планом, який тісно пов'язаний з оперативно - тактичною обстановкою на конкретному театрі дій.

Розглядаючи сучасну практику ведення диверсійної боротьби, треба визнати, що і в мирний час вона не припиняється: активні види – головним чином по лінії економіки і терору, пасивні – у політиці. Диверсії мирного часу є лише частиною загального диверсійного плану, що здійснюється в повному обсязі з початком війни. Повніше і найбільш системно вони здійснюються в так званій передвоєнний період, потім в період мобілізації і зосередження армії і, нарешті, в період ведення війни. Чим масштабніше триває підготовка до війни, тим ширше і енергійніше відбуваються диверсії, тим вони багатогранніше і майстерніше: від ледве помітного саботажу і трохи вловимої провокації

до вбивств, вибухів і підпалів, неначе не пов'язаних між собою (Белов, 1986).

У збройній боротьбі в сучасних умовах диверсійні дії, як і в минулому, займають питому вагу. Підтвердженням тому є агресія Російської Федерації проти України, те, що відбувалось в Криму і відбувається на Сході країни. Події, які сталися з початком агресії Російської Федерації, переконливо свідчать про ретельну підготовку та активне ведення диверсійних дій: це втілення до уряду і в керівництво силовими структурами «громадян з російськими паспортами», що сприяло порушенню роботи цих структур, наприклад, реформування військкоматів до рівня неможливості виконувати завдання згідно з призначенням або формуванням лише двох оперативних командувань у ЗСУ. Багаторічні інформаційно-психологічні операції, що проводилися Росією, сприяли поширенню колабораціонізму в Криму і на Сході України та призвели до масової зради, а дії агентів – пожеж на військових складах. Проникнення на територію України диверсійних груп подібних групам Безлера, Стрелкова та інших стало ще одним яскравим прикладом її ведення. Росія веде справжню війну (хай і неоголошену) і диверсійні дії є її складовою.

Найбільшою небезпекою в сучасних умовах виділяються такі форми диверсійної боротьби: провокація конфліктів; фінансування диверсійно-терористичної діяльності; використання вибухових пристроїв та зброї (в тому числі біологічної, хімічної, радіаційної); використання службових повноважень та інформації, що має державну таємницю; використання комерційних, політичних, суспільних і релігійних організацій; вербовка агентів і створення агентурних мереж; використання засобів масової інформації, в тому числі Інтернету, спеціальної літератури тощо. Розповсюдження Інтернету відкрило широкі можливості в сфері пропаганди та ідеологічної боротьби, тобто проведення інформаційно-психологічних операцій. Особливими диверсіями, що з'явилися на сучасному етапі, є кібердиверсії (диверсії стосовно комп'ютерних мереж). Але і в сучасних умовах головною метою здійснення диверсій, у тому числі їх нових форм і способів, залишається ураження того чи іншого елемента безпеки або обороноздатності держави противника.

Тому військові теоретики провідних країн світу продовжують поглиблене вивчення минулого досвіду ведення диверсійної боротьби і постійно досліджують можливі шляхи її удосконалення. Результати теоретичних досліджень впроваджуються у бойову практику спеціальних підрозділів. Так, наприклад, американськими військовими теоретиками ще у 1981 р. був розроблений і прийнятий статут сухопутних військ США FM 100-20 «Конфлікти низької інтенсивності». У 1986 р. прийнято статут FM 90-8 «Противопартизанські дії» (FM 90-8, 1986), в якому розглядаються протидиверсійні дії, у 1987 р. введена посада помічника міністра оборони по спеціальних операціях і конфліктам низької інтенсивності, а також створено командування спеціальними операціями. Під управлінням цього командування зведені частини спеціального призначення сухопутних військ, ВПС і ВМС загальною чисельністю близько 42,6 тис. чоловік.

Російська воєнна наука також реагує на зміни специфіки ведення бойових дій в сучасній війні в плані ведення диверсійних дій. Наслідки цього наша країна випробує вже восьмий рік. На жаль, вітчизняна воєнна наука в цьому напрямку працює недостатньо активно, а практичні кроки, наприклад, створення та розбудова Сил спеціальних операцій, попри те, що була передбачена спеціальна програма, проходять дуже нелегко.

Висновки. Виходячи з аналізу історії ведення диверсійної боротьби у ХХ сторіччі та оцінюючи світові тенденції її розвитку в сучасних умовах, диверсійні дії будуть і надалі відігравати значну роль в сенсі застосування їх у ході військових конфліктів. Судячи з характеру і темпу ведення диверсійної боротьби у наш час, кожна держава, що може піддатися агресії ззовні, повинна чекати посилення диверсій, особливо в загрозливий період. Тому до можливих диверсійних дій противника треба готуватись завчасно і боротися з ними не лише реагуванням на факти і «биттям по хвостах», а й випереджувальними заходами.

Протистояння диверсійним діям – складне завдання, рішення якого вимагає спеціальних знань, умов і засобів, воно є обов'язком для кожного органу управління, у тому числі і військового. Існує ряд відпрацьованих протягом багатьох років методів протидиверсійної боротьби, однак вони дають позитивний результат лише тоді, коли є чітке усвідомлення керівництвом

країни, армією та її правоохоронними органами необхідності проведення протидиверсійних заходів, присутня політична воля для прийняття необхідних рішень, а також наявні необхідні сили і засоби для їх виконання. Відсутність рішень, половинчата і неконкретна робота створюють сприятливе середовище для проведення диверсій і спонукають ворога до нарощування своєї активності.

З огляду на можливі варіанти розвитку подій на Сході України, враховуючи наявність у цьому регіоні країни значної кількості військовослужбовців армій РФ та так званих ЛНР/ДНР, а також інших незаконно створених озброєних формувань, ведення ними диверсійних способів збройної боротьби не тільки імовірно, але й передбачливе. Отже, Україна повинна бути готова до здійснення адекватної протидії. Останнє вимагає завчасного опрацювання питань теорії і практики організації і ведення диверсійної боротьби, обліку та вивчення усіх даних про відповідні дії противника, розробки спеціальних планів боротьби, а також наявності необхідних засобів і спеціально навчених сил, які б могли якісно їх виконувати.

Використані посилання

- Астафьев О. (1942) *В помощь партизану*. Москва, Воениздат, НКО СССР, 72 с.
- Бантисhev А. (2000) *Кримінальна відповідальність за злочини проти основ національної безпеки України*. Київ, Національна академія Служби безпеки України, 136 с.
- Белов А., Шилкин А. (1986) *Диверсия без динамита*. Москва, Политиздат, 183 с.
- Гальчевський-Войноровський Я. (1942) *Проти червоних окупантів*. Краків, Ч.1, 162 с., Ч.2, 143 с.
- Дробов М. (1931) *Малая война. Партизанство и диверсии*. Москва, Госвоениздат, 144 с.
- Зайончковский А. (1938) *Первая мировая война*. Т.1,2, Москва, Госвоениздат, 614 с.
- Зевелев А., Казицкий И., Курлат Ф. (1991) *Ненависть, спрессованная в тол*. Москва, Мысль, 176 с.
- Кашин В. (2015) *Урал под прицелом. Операция «Ульм»*. Нижний Тагил, Диал. 296 с.
- Крапивин С. (1996) *Квартира дважды кавалера: истории и буйные фантазии*. Минск, Эридан, 319 с.
- Леверкюн П. (2011) *Германская военная разведка. Шпионаж, диверсии, контррозведка. 1935-1944*, Москва, Центрполиграф, 223 с.
- Литвак О. (2004) *Держава і злочинність*. Київ, Атіка, 302 с.

- Орехов А. (1938) *Малая война. Организация и тактика боевых действий малых подразделений*. Москва, Госвоениздат, 348 с.
- Counter guerrilla Operations (U.S. Army Field Manual, FM 90-8) (1986)
- Скорцени О. (2001) *Диверсия - мое ремесло*. Смоленск, Русич, 496 с.
- Бантисhev В., Журавльов В., Калюжний Р., Колосков В., Мельник А., Муженко П., Романюк Б., Усенко О. (2003) *Тероризм: сучасний стан та міжнародний досвід боротьби*. Київ, Національна академія внутрішніх справ України, 452 с.

References

- Astafiev O. (1942) *To help the partisan*. Moscow, Military Publishing House, NKO USSR, 72 p.
- Bantyshev A. (2000) *Criminal liability for crimes against the foundations of national security of Ukraine*. Kyiv, National Academy of Security Service of Ukraine, 136 p.
- Belov A., Shilkin A. (1986) *Diversion without dynamite*. Moscow, Politizdat, 183 p.
- Galchevsky-Voinorovsky J. (1942) *Against the Red Occupiers*. Krakow, Part 1, 162 p., Part 2, 143 p.
- Drobov M. (1931) *Small War. Partisanship and sabotage*. Moscow, State military publishing house, 144 p.
- Zayonchkovsky A. (1938) *The First World War*. Vol. 1.2, Moscow, State military publishing house, 614 p.
- Zevelev A., Kazitsky I., Kurlat F. (1991) *Hatred, pressed into the TNT*. Moscow, Idea, 176 p.
- Kashin V. (2015) *Ural at gunpoint. Operation «Ulm»*. Nizhny Tagil, Dial. 296 p.
- Krapivin S. (1996) *An apartment of twice awarded chevalier: stories and wild fantasies*. Minsk, Eridan, 319 p.
- Leverkuhn P. (2011) *German military intelligence. Espionage, sabotage, counterintelligence. 1935-1944*. Moscow, Tsentrpoligraf, 223 p.
- Litvak O. (2004) *State and status*. Kyiv, Atika, 302 p.
- Orekhov A. (1938) *Small war. Organization and tactics of combat operations of small units*. Moscow, Gosvoenizdat, 348 p.
- Counter guerrilla Operations (U.S. Army Field Manual, FM 90-8)* (1986)
- Skorzeny O. (2001) *Sabotage is my trade*. Smolensk, Rusich, 496 s.
- Bantyshev V., Zhuravlyov V., Kalyuzhny R., Koloskov V., Melnyk A., Muzhenko P., Romanyuk B., Usenko O. (2003) *Terrorism: current state and international experience of struggle*. Kyiv, National Academy of Internal Affairs of Ukraine, 452 p.

Bokachov S., Mokoyivets V., Fedorov O.

DEVELOPMENT OF SUBVERSIVE STRUGGLE IN THE XX CENTURY AND ITS APPLICATION IN MODERN CONDITION

The authors make an attempt to analyze the formation of the subversive struggle during the world wars, as well as to compare them with modern conditions - the subversive activities of the Russian Federation in the preparation and during the aggression against Ukraine. The huge danger of the enemy subversive activities is due to the fact that even a single act of sabotage can cause serious damage to the

economy, disrupt the rhythm of a particular sector of the economy, slow down the pace of development, cause moral damage. Military science must constantly study and operatively react on the changes of features of conduct of battle actions in modern and in future war, all-round to analyse changes, that take place in the conditions of conduct of the armed fight and factors that influence on them, take into account perspective progress of military science trends. Coming from the evaluation of world progress of looks trends to the methods of prosecution of war, it is possible simply to assert that diversionary actions will in future play a considerable role the conduct of the armed fight all counteractive parties. Marked, that counteraction to these actions requires the done early working of questions of organization and conduct of diversionary fight, account and studies of all data, that touch the actions of opponent, corresponding planning, literate determination of tasks and rational distribution them between forces and facilities that is attracted. No less important is a question of presence in the sector of defensive and safety of the state of the necessary soldiery forming, manned by the taught personnel and provided with the necessary standards of armament, military and special technique, what would provide quality implementation of certain for them the special and specific tasks.

Keywords: subversive struggle, subversive actions, directions and forms of subversive struggle, diversions.